

ФОРМИ ПРОЯВУ КРИЗИ В ДІЯЛЬНОСТІ РЕГІОНУ ТА КРАЇНИ

В.І. Талах

Луцький національний технічний університет, talax59@mail.ru

Для позначення прояву кризи існує багато подібних термінів та категорій, а саме – кризове явище, кризова ситуація і кризовий стан. Одні з них суперечливі, інші відповідають тому часу та умовам, в яких вони виникли, деякі розглядаються з обмежених позицій, які відображають концептуальні погляди окремої науки – соціології, політики, теорії систем тощо. Конкретизація цих понять дозволить усунути їх синонімічне або непродумане використання.

Вивчення форм прояву кризи в діяльності регіону та країни, які позначені як кризове явище, кризова ситуація і кризовий стан, має велике значення для антикризового управління ними, оскільки дозволяє більш чітко визначити об'єкт такого управління та уточнити його завдання. При тому, що кризове явище, кризова ситуація і кризовий стан в діяльності економічних систем розглядаються як форми прояву кризи, заходи антикризового управління щодо них є різними. Для вирішення такого завдання потрібні розробки щодо ідентифікації форм прояву кризи на мезо– та макрорівнях.

Залежно від впливу кризи на діяльність регіону чи країни нами пропонується доповнити три вище перераховані форми прояву ще трьома, а саме: передкризовий стан, власне криза та посткризовий стан. Кожна з наведених форм прояву кризи є, в кінцевому рахунку, складовою процесу – певною стадією, що характеризує конкретний стан кризи в життєдіяльності мезо/макроекономічної систем. Їх загальну характеристику подано в таблиці.

Таблиця – Форми прояву кризи в діяльності регіону та країни

Форма прояву кризи	Сутність та причини активізації	Локалізація	Характер перебігу та наслідки
1	2	3	4
Передкризовий стан	Створюються передумови для виникнення кризових явищ	Окремі структурні складові економічної системи регіону.	Наочних проявів кризи ще немає, проте наявне відставання показників використання економічного потенціалу від показників попередніх років (від показників країни – для регіонів, від світових – для країни) або їх нормативних значень. Економічний процес є у повній мірі керованим та передбачуваним.
Кризове явище	Найбільш проста, елементарна складова кризи. Поява порушень та перешкод у виконанні функцій регіону. Погіршення окремих кількісних або якісних показників функціонування регіону, яке справляє локальний та несуттєвий негативний вплив на його життєдіяльність.	Окремі структурні складові економічної системи регіону.	Характер перебігу – прихований, переважно керований, є можливість повного, або майже повного подолання за допомогою ресурсів регіону. Наслідки: перехід від стабільності до погіршення параметрів функціонування регіону; відсутність постійної і глибокої дестабілізації у діяльності регіону; некерований розвиток окремих структурних складових економічного потенціалу та його ослаблення в цілому по регіону; посилення навантаження позик на власний капітал, виникнення розбіжностей між функціонуванням та розвитком регіону, порушення процесів адаптації; незначні відхилення показників використання економічного потенціалу від показників докризового рівня або їх нормативних значень; є передбачуваними.
Кризова ситуація	Сукупність кризових явищ, що мають автономну сферу прояву і мають суттєвий негативний вплив, але не порушують життєдіяльність регіону в цілому. Довготривалі суттєві відхилення у виконанні функцій регіону та відсутність реакції з боку його управлінської ланки.	Окрема підсистема чи сукупність економічних підсистем регіону у межах окремих елементів, функцій, процесів.	Характер перебігу – відкритий, відносно керований. Порушується антикризова стійкість економічної системи регіону. Наслідки: вичерпаність складових економічного потенціалу регіону та відсутність його розвитку; неефективність управління та слабка адаптація до вимог ринку; виникнення суперечностей між функціонуванням та розвитком регіону; суттєві відхилення показників використання економічного потенціалу від показників докризового рівня або їх нормативних значень; є малопередбачуваними.

Кризовий стан	Зростання кількості і обсягу кризових ситуацій призводить до відхилення системи від стану рівноваги. Стрімке загострення та накопиченню внутрішніх протиріч в діяльності економічної системи регіону.	Регіональна економічна система.	Характер перебігу – відкритий, переважно некерований. Наслідки: значне та тривале порушення рівноваги між станами мезо– та макроекономічних середовищ, а також в середині них; нездатність систем до використання механізмів внутрішнього саморегулювання; неадекватність та невідповідність управлінських рішень на регіональному та державному рівнях; системне погіршення показників ефективності використання економічного потенціалу; є непередбачуваними, а для їх усунення потрібні додаткові ресурси та допомога ззовні.
Власне криза	Критична за наслідками сукупність кризових ситуацій та сфер їх прояву. Неспроможність переважної більшості регіонів країни виконувати у повному обсязі свої функції.	Економічна система країни.	Характер перебігу – відкритий, переважно некерований. Порушується антикризова стійкість економічної системи країни. Наслідки: порушення рівноваги між станами макро– та геоекономічних рівнів; недостатня ефективність управлінських рішень, які приймаються на макро/георівнях; виникнення суперечностей між функціонуванням та розвитком країн які входять в різноманітні блоки, союзи чи об'єднання; здійснюється руйнація економічного потенціалу регіонів, його збереження стає проблематичним; порушення життєздатного стану економічної системи та дефолт країни; є непередбачуваними та мало прогнозованими, не сумісними з подальшим існуванням економічної системи і може призвести до її ліквідації.
Посткризовий стан	Стан системи після проходження кризового етапу	Економічні системи регіонів та країни.	Наочних проявів кризи вже немає проте наявне відставання показників використання економічного потенціалу від показників докризового рівня або їх нормативних значень. Економічний процес є у повній мірі керованим та передбачуваним. Внутрішні сили саморегуляції достатні, управлінські дії ефективні та своєчасні, а економічна система протягом достатньо тривалого періоду може розвиватись без прояву ознак кризи, за зростаючим трендом економічної динаміки.

Узагальнюючи погляди вчених та наукових підходів, щодо еволюції визначення кризи як наукової категорії, структуризації процесу її розвитку в мезо– чи макроекономічних системах, можна зробити такі висновки:

1. Кризу в розвитку економічних систем слід розглядати не як певний виняток у їх діяльності, а сприймати як неминуче явище, що має свій початок і свій кінець. За таких умов завданнями антикризового управління регіонами та країнами є своєчасне розпізнавання початку кризи, прискорення її перебігу, пом'якшення можливих наслідків.

2. Питання структуризації процесу активізації і розвитку кризи в діяльності економічної системи доцільно вирішувати виходячи з визнання циклічності атрибуту кризи.

3. Для вивчення циклічності прояву кризи у діяльності регіону чи країни слід виділяти складові цього процесу – певні стадії, кожна з яких характеризує конкретний стан кризи в життєдіяльності мезо/макроекономічної систем – починаючи з передкризового та завершуючи посткризовим станами.

4. Розвиток кризи в економічній системі не відбувається автоматично, тобто не спостерігається автоматичного переходу від одного етапу до іншого, так само як і не прослідковується автоматичне дотримання тривалості етапів. Етапи можуть скорочуватися або розтягуватися в часі, перехід від одного етапу розвитку кризи до іншого може відбуватися швидко або, навпаки, уповільнено.

5. Форми прояву кризи характеризуються тим, що вони з'являються не так раптово, а тому залишають час на реагування, що дозволяє визначити та впровадити певні антикризові заходи ще до того, як одна форма почне розвиватися аж до формування наступної, тобто перейде точку неповернення.